

שבועה – תשלום, נאמנות או פטור מחוסר ראיות?

הרב ירידיה כהנא

א. מבוא	ז. שיטת השולחן ערוך
ב. מחלוקת רב ורב נחמן	1. תפיסה ללא עדים לאחר שבועה
ג. ביאור שיטת רב	2. כופר בכול שחזר בו והודה במקצת
ד. שבועה כתשלום	3. קשיים בפסיקת השו"ע
1. שיטת השערי שבועות'	ח. שיטת הגר"א
2. תפיסה ללא עדים לאחר שבועה	1. נשבע היסת ובא עד אחד
3. שיטת הר"י מיגאש	2. נשבע והוכח שהוא חשוד
4. סיכום	3. מקור לדברי הראשונים
ה. שבועה כנאמנות	4. הקושי בדברי הגר"א
1. פסילת הנשבע על ידי תובע ועד אחד	5. יישוב הקושיות על פי שיטת הרא"ש
2. תפיסה במיגו לאחר שבועה	ט. סיכום
3. סיכום	שיטת השערי שבועות
ו. שבועה כפטור מחוסר ראיות	שיטת הרשב"א
1. פסילת הנשבע על ידי תובע ועד אחד	שיטת הרא"ש, השו"ע והגר"א
2. תפיסה במיגו לאחר שבועה	
3. סיכום	

א. מבוא

בדיני הראיות בתורה מצאנו סוגים שונים של ראיות ורמות שונות שלהן, לדוגמה – מיגו, חזקה, עדים וכדומה. למסגרת זו יש להוסיף את שבועת הדיינים, שתפקידה בתורה הוא לפטור את הנתבע מן התשלום במקרים מסוימים: כנגד עד אחד, בהודאת מקצת, בשומרים ובעוד מצבים.

נשאלת השאלה: מהו מעמדה של השבועה וכיצד היא פוטרת את החייב?

* הרב ירידיה כהנא, מכון 'ארץ חמדה', ירושלים.

ב. מחלוקת רב ורב נחמן

אחת הסוגיות המרכזיות בעניין מהות השבועה, היא הסוגיה הבאה –

שבועה קונה כדרב הונא, דאמר רב הונא אמר רב: מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי ונשבע, ואחר כך באו עדים – פטור, שנאמר "ולקח בעליו ולא ישלם", כיוון שקבלו הבעלים שבועה שוב אין משלמים להם ממון...
אמר ליה רמי בר חמא לרב נחמן: מכדי דרב לא סבירא לך, משכוני נפשך אדרב למה לך?... והא רב קרא קאמר?
קרא – לכל הנשבעין שבתורה שנשבעין ולא משלמין הוא דאתא, "ולקח בעליו ולא ישלם" (שמות כב, י) – מי שעליו לשלם הוא נשבע.¹

כלומר, בגמרא מובאים דברי רב, שסובר שאדם שנשבע ונפטר, אף אם יבואו עדים ששיקר – לא יוכלו לחייבו לשלם. רב נחמן חולק על כך, וסובר שאם העידו עדים שהנשבע שיקר – הוא חייב לשלם. בכל זאת, ניסה רב נחמן לתרץ את דברי רב מהקושיות עליו.
על דברי הגמרא הללו מתעוררות מספר שאלות:

א. מהי סברת רב?

ב. האם רב נחמן, שהלכה כמותו, חולק על רב בדין, או גם בסברה?
לאור הדיון בשאלות הללו, ננסה לברר מהם מעמדה ותפקידה של שבועת הדיינים.

ג. ביאור שיטת רב

בביאור דברי רב יש כמה אפשרויות:

א. השבועה משמשת כמעין **תשלום**, וממילא נפטר הנתבע מהחוב אף שיש ראייה שהיה חייב ונשבע לשקר. הבנה זו מסתייעת בביטוי המופיע בגמרא "שבועה קונה", כלומר, על ידי השבועה הנתבע "קונה" את הממון.

לחילופין, ניתן לומר ששבועה אינה ממש תשלום, אלא מחילה, כלומר התובע מתרצה לקבל את השבועה במקום את כספו. הבנה זו מסתייעת בביטוי "כיוון שקבלו הבעלים שבועה..." הבעלים מקבלים את השבועה במקום התשלום. גם הסבר זה עולה בקנה אחד עם הביטוי "שבועה קונה".²

ב. השבועה טובה כ**נאמנות של שני עדים**. הסבר זה קשה, וגם בגמרא לא משמע כך. אין כל רמז לכך בביטוי "שבועה קונה", וכן לא ברור איך נלמד הדבר מן הפסוק "ולקח בעליו ולא ישלם", שמשמע ממנו שהבעלים מקבלים משהו.

1. **בבא קמא קו.א.**

2. הבנה זו קשה בדברי רב מצד אחר, שהרי רב הוא הסובר שאין דין "מתוך שאינו יכול להישבע משלם" ואם השבועה היא בעצם תשלום של הממון, קשה להבין מדוע כשאינו נשבע אינו צריך לשלם. לקמן (סמוך להערה 16) נציע תירוץ לקושי זה על פי אחת השיטות.

כעיבוד לסברה זו אפשר להציע, שהתובע חייב לתת לנתבע נאמנות כשני עדים בשבועתו, וממילא לא יועילו עדים יותר. ביאור זה הולם את דברי הגמרא, ואף מסביר את העובדה שהודאת בעל-דין לאחר השבועה מועילה.³

ג. כשאדם נשבע, נוצר לפנינו מצב של "סוף הדיון". כלומר: התובע מוותר על זכותו להביא ראיות מכאן ואילך, ונעשה כמי שאמר 'אין לי עדים ואין לי ראיה'.⁴ הסבר זה מסביר היטב את העובדה, שדבריו של רב אינם תקפים במקרה שהנתבע הודה שנשבע לשקר.

בדרך כלל נקטו הראשונים כסברה הראשונה, ששבועה לפי רב היא כתשלום. במהלך המאמר יובאו שיטות הראשונים בביאור סוגיה זו, ובמעמדה של השבועה באופן כללי.

ד. שבועה כתשלום

1. שיטת ה'שערי שבועות'

בספר שערי שבועות מובא –

שאמרתי שיקבל התובע לקיחת השבועה במקום גביית ממון כדכתב קרא... "ולקח בעליו ולא ישלם"... הרי לקיחת השבועה במקום התשלומין.⁵

אלה הם דברי רב בשינויים קלים. השערי שבועות מסביר שהבעלים מקבל את השבועה במקום התשלום.

לכאורה, לפי זה, גם אם יבואו עדים אחר שבועת הנתבע הם לא יחייבו אותו בתשלום, מפני שכבר "שילם" בשבועתו. אך מכיוון שהלכה כרב נחמן בדיני,⁶ חייב לשלם במקרה כזה. ואם כך יש להקשות, איך מסתדר דינו של רב נחמן עם הקביעה ששבועה היא כתשלום?

על כך עונה השערי שבועות –

...שתהא שבועת אמת ומקוימת. זו בא ללמדנו שאם ידחה בעל דינו בטענה הנפטר בה ונשבע עליה לשקר, ואחר כך נתברר על פי עדים שלשקר נשבע, לא נפטר מבעל חובו... וחוזר וגובה ממנו... ולכך אמרנו מדה זו בשבועת אמת ומקוימת, שאינו נפטר בשבועת שקר מלשלם...⁷

3. נאמנות, אף שהיא כבי תרי, לא מועילה למקרה שהנאמן מודה אחר כך מעצמו (שבועות מא,ב).

4. ניתן להסביר זאת כך: התורה לא רצתה שאדם יישבע לחינם. גם להלכה אנחנו רואים שמכריחים את התובע לבטל ראיות שהוא יכול להביא עכשיו, ושעלולות להפוך את השבועה לשבועה לחינם, כגון אם טוען פרעתי, יכול לתבוע שהתובע יבטל כל שטר שיש לו, כדי שלא ייווצר מצב שיישבע ובכל זאת יתחייב לשלם (שולחן ערוך חו"מ עה, כד). כמוכן שזה לא כפוף לדברי רב, משום ששם מדובר בראיות שאינן סותרות את השבועה.

5. שערי שבועות א, ו.

6. כתובות יג,ב.

7. שערי שבועות א, ד.

כלומר, על אף שהשבועה היא כתשלום, וחייב התובע לקבל השבועה במקום התשלומים, הוא אינו חייב לקבל שבועת שקר כתשלום. כמובן, בתנאי שהדבר הוכח. לפי הסבר זה, אין מחלוקת עקרונית בין רב נחמן לבין רב. שניהם מסכימים ששבועה היא מעין תשלום, אך לפי רב נחמן קיימת הסתייגות במקרה שהוכח שהשבועה הייתה לשקר. הסבר זה לדברי רב נחמן מסתדר במיוחד לפי הביאור שהשבועה היא כתשלום מפני שהתובע מקבל אותה כך, כעין מחילה. ולכן ברור שאין הוא מקבל שבועת שקר כתשלום. על פי זאת נוכל להבין גם מדוע מנסה רב נחמן להסביר את דברי רב ולתרצם, אף שהוא עצמו חולק עליהם, וזאת משום שבעיקר הסברה יש ביניהם הסכמה. לדבריו של השערי שבועות מסכים, כנראה, רש"י. הגמרא מביאה את דינו של רב נחמן – כל הנשבעין שבתורה... לא משלמין, דאמר קרא "ולקח בעליו ולא ישלם".⁸ ומסביר רש"י –

רישא דקרא "שבועת ה' תהיה בין שניהם". "ולקח בעליו" – את השבועה, "ולא ישלם" הנתבע שוב כלום.⁹

לכאורה קשה על רש"י שהביא את דבריו של רב ביחס להסבר דברי רב נחמן, הרי הם חולקים! אך הדבר יובן בנקל, אם נניח שאין ביניהם מחלוקת עקרונית ביחס לאופי השבועה, שהיא כתשלום, והמחלוקת ביניהם היא יישומית בלבד, במקרה שבאו עדים.

2. תפיסה ללא עדים לאחר שבועה

אלא שכעת נשאלת השאלה, מה נפקא מינה ששבועה כתשלום, אם כשבאו עדים ששיקר – חייב לשלם? תשובה לכך אפשר למצוא בדברי המרדכי –

בספר החכמה כתב: נשבע ואחר כך באו עדים – פטור... ואין הלכה כן, אלא אם באו עדים אחר השבועה חייב לשלם. וממורי הכהן קבלתי, דאפילו לא באו עדים וזה תפס משלו שלא בפנינו ואומר איני רוצה לישבע, שהדין עימו שהוא נשבע לשקר, דיכול לעשות כן. ובשערי שבועת האלפס כתב, שיקבל התובע השבועה במקום גביית ממון... משמע שלא כדברי מורי הכהן.¹⁰

המרדכי מביא מחלוקת בין 'מורי הכהן' לבין שערי שבועות, מה הדין אם הנתבע נשבע ונפטר, ואחר כך תפס התובע בלא עדים את הממון, וטען שהנתבע נשבע לשקר. בשם 'מורי הכהן' מביא שהדין עם התופס, ונאמן במיגו שהיה טוען שלא תפס, אבל מכך ששערי שבועות פוסק כדברי רב, מסיק המרדכי שהוא חולק, וסובר שלא תועיל תפיסה, אף שיש לו מיגו. ההסבר ברור, היות שהנתבע כבר שילם בשבועתו, והתובע מודה בכך, לא יועיל מיגו במצב כזה, מכיוון שאף לפי טענת התובע אין הנתבע חייב לו כלום, שכבר שילם בשבועתו.

8. שבועות מה, א.

9. רש"י שם ד"ה ולקח.

10. מרדכי בבא קמא קלג, כדבריו כותב גם השלטי גבורים (על הרי"ף שבועות לג, ב).

3. שיטת הר"י מיגאש

עתה נותר לנו לברר, מה פירוש הדבר "שבועה כתשלום"? האם הכוונה היא שבבסיס החיוב עומד הממון המוטל בוויכוח, ועל ידי השבועה אפשר להיפטר מחוב זה, או אולי, שהחוב המוטל על אדם במקרה של חיוב שבועה הוא שבועה בלבד, אך ייתכן שבמקרים מסוימים חוב זה יתפתח לכדי חוב ממוני?

ההבנה הפשוטה אומרת שבסיס החיוב הוא ממון, והשבועה באה לפטור ממנו, אולם, נראה שיש חולקים על גישה זו.

אדם שחייב לחברו ממון, ועברה השביעית – פקע החוב. במשנה¹¹ כתוב: "והשביעית משמטת את השבועה". כלומר, הוא הדין גם בחיוב שבועה, אם עברה השביעית עליו קודם שנשבע – אינו חייב יותר להישבע שבועה זו. הגמרא¹² לומדת דין זה מהפסוק "וזה דבר השמיטה" – "אפילו דיבור משמטת".

הר"ן¹³ הקשה בסוגיה זו: מה החידוש בכך שהשביעית משמטת את השבועה, הלא מדובר בשבועת ממון, וכיוון שעברה השביעית פקע החוב. על מה, אם כן, יישבע? כל פירוש בסוגיה מוכרח לתרץ קושיה זו.

הר"י מיגאש מפרש את דברי הגמרא כך –

פירוש, ואף על פי שאינו חוב ממון דקרינא ביה לא יגוש, אלא חוב שבועה, אפילו הכי משמט. דחוב שבועה נמי לא יגוש קרינא ביה, דהא קא נקיט ליה ואמר קום אשתבע לי.¹⁴

מדברי הר"י מיגאש עולה ששבועה היא חיוב הגוף,¹⁵ ואף על פי כן היא נשמטת, וזהו חידוש התורה בפסוק "וזה דבר השמיטה", שאף חוב שאינו של ממון ממש, אלא של שבועה – נשמט. לפי זה מתורצת גם קושיית הר"ן, שנקודת המוצא שלו הייתה שבבסיס חיוב השבועה עומד חוב ממוני, ואם הוא נשמט אין טעם לשבועה, אך לפי דברי הר"י מיגאש חוב השבועה עומד בפני עצמו. אמנם אם אדם אינו רוצה להישבע או אינו יכול, הוא ישלם, אך זוהי התוצאה של אי מילוי חובת השבועה, ולא הסיבה להיווצרותה של חובה זו.

11. שבועות מה, א.

12. שבועות מט, א.

13. ר"ן על הרי"ף שבועות לב, ב.

14. חירושי הר"י מיגאש שבועות מט, א ד"ה פיסקא.

15. בדרך זו ניתן גם להבין את הסבר הר"י מיגאש (שם שבועות מח, ב ד"ה איבעיא) לעובדה ששבועת השותפים אינה נשמטת בשביעית, וזה לשונו: "משום דלא משמטא שביעית אלא חוב שהוא ודאי, דקרינא ביה לא יגוש".

לכאורה קשה הדבר, הלא גם בשבועה דאורייתא יש ספק בחוב? אלא ההבנה היא, שבשבועה דאורייתא נוצר חוב ודאי של שבועה, ולכן שביעית משמטת, מה שאין כן בשבועת השותפין. אמנם זה קצת קשה, מכיוון שזה מקביל להסבר השני של הר"י מיגאש שמובא שם, שמחלק בין שבועה דרבנן לשבועה דאורייתא.

על פי דברי הר"י מיגאש הללו נוכל להבין מדוע רב חולק על כך שאין דין "מתוך שאינו יכול להישבע משלם".¹⁶ אם בדברי רב ההסבר הוא, ששבועה היא כתשלום ממון, תמוה מאוד שרב הוא הסובר שאין דין מתוך שאינו יכול להישבע משלם,¹⁷ שהרי אם אינו יכול להישבע צריך לשלם. אך אם ההסבר הוא שהשבועה היא מילוי החובה להישבע, הרי שמי שאינו יכול להישבע נפטר.

4. סיכום

בעל השערי שבועות קיבל להלכה את דעת רב שבועה היא כתשלום, וזאת, בתנאי שמדובר בשבועת אמת. מכאן מובנת פסיקת המרדכי שתפיסה אינה מועילה לאחר שבועה: כיוון שהנתבע פרע את חובו, לא ניתן לגבות ממנו שוב.

את הקביעה ששבועה היא כתשלום ניתן להבין בשתי צורות:

האחת – בסיס השבועה הוא חוב הממון המסופק, שהשבועה פוטרת ממנו על ידי כך שהיא מהווה מעין תשלום.

והשנייה – התורה קבעה שבמצבים מסוימים ייווצר חוב חדש, והוא השבועה. ייתכן שאם אי אפשר לממשו הוא יומר בכסף, אבל החוב בבסיסו הוא חוב שבועה. כך עולה מדברי הר"י מיגאש.

ה. שבועה כנאמנות

אפשר להבין את השבועה גם כנאמנות, כלומר, התורה נתנה לנתבע נאמנות בשבועתו במסגרת הראיות הקיימות בתורה: עדים, מיגו, עד אחד, יכיר, והוסיפה התורה את השבועה. להלן נראה, שזו היא שיטתו של הרשב"א.

1. פסילת הנשבע על ידי התובע ועד אחד

הרשב"א דן בנושא השנוי במחלוקת ראשונים, והוא: האם לאחר שהנתבע נשבע ונפטר מחיובו, יכול העד שנגדו נשבע, ואולי גם בעל דינו, להעיד שלשקר נשבע ולפוסלו לעדות.

ואלו הם דברי הרשב"א –

ומכל מקום לעיקר מה שהיא השאלה במודה במקצת שנשבע, שיבוא התובע לאחר מכאן להעיד עליו שנשבע לשקר ויפסלנו, אינו נראה לי... משום דקשיא לן דאם איתא כל שנשבע על פי עד אחד נעשה חשוד ופסול, וכן כל שתבעוהו שניים וכפר

16. שבועות מז,א.

17. מקובל להסביר שהמחלוקת בין מי שאומר "מתוך שאינו יכול להישבע – משלם" לחולק עליו היא, שדין "מתוך" מבוסס על כך שחייב שבועה הוא חייב ממון וכדי להיפטר צריך להישבע, לכן מי שאינו יכול להישבע – משלם. החולקים סוברים שחייב שבועה הוא חייב הגוף להישבע, ורק סירוב להישבע מחייב ממון. הסבר זה קשה אם השבועה היא כתשלום. לאור האמור למעלה קושי זה מתיישב.

בכל ונשבע... ואם כן לא הנחת בן לאברהם אבינו כשר לעדות, והתורה האמינתו ופטרתו בשבועה או בתשלומי שבועתו, עד שאמר רב ולקח בעליו שבועתו ושוב ולא ישלם. ואף על גב דלא משכנינן נפשין אדרב, מכל מקום לא ניקום וניפסליה, וכי אמרה תורה והאמינתך בדינר ופסלתך לעדות? אתמהה...¹⁸

כלומר, הרשב"א מבין, שאין אפשרות לפסול את הנתבע על פי העד ו/או בעל הדין שנגדו, שיעידו שנשבע לשקר, משתי סיבות:

א. לא הגיוני לומר שהתורה האמינה לאדם בשבועתו, ופסלה אותו על פי אותה השבועה עצמה לעדות. אם כך הוא, לא יהיה בישראל אדם כשר לעדות.

ב. הפסיקה בניגוד לרב, היא רק בנוגע לעיקר דינו, שעדים לאחר שבועה אינם מוציאים ממון, ובוה לא פוסקים כמותו. אבל ברור מתוך דברי רב, שאין אפשרות לפסול אדם לאחר שנשבע בצורה המתוארת, ועל כך אין מחלוקת.

כדברי הרשב"א מביא הים של שלמה¹⁹ בשם ראשונים רבים – הר"י מיגאש, הרב משה בר יודא, ועוד – כולם מציינים שהמקור לדבריהם הוא בסוגיית "ולקח בעליו ולא ישלם".

בפירושו הגמרא על פי הרשב"א ישנן שתי אפשרויות. וזאת על פי דבריו "התורה האמינתו ופטרתו בשבועה או בתשלומי שבועתו":

א. רב סובר שהשבועה היא כתשלום, ולכן עדים שיבואו לאחריה לא יוציאו ממון מהנתבע; רב נחמן חולק עליו וסובר שהשבועה היא נאמנות, אבל פחותה מנאמנותם של שני עדים.

ב. רב סובר שהשבועה היא כנאמנות של שניים; רב נחמן חולק עליו וסובר שהיא פחותה מזה.

כך או כך, ברור שלדעת הרשב"א השבועה היא ראייה לדברי הנתבע, ולכן אי אפשר לפסלו על סמך אותן הראיות שהשביעהו.

18. שו"ת הרשב"א, המיוחסות לרמב"ן, קט.

19. ים של שלמה בבא קמא ט, מז. היש"ש חילק שם בין בעל הדין לבין העד. ומסקנתו, שבעל הדין אינו יכול להעיד נגד הנתבע לפסולו לאחר שנשבע, מכיוון שנאמן נגדו, אבל העד יכול להעיד עליו שנשבע לשקר. ולכן, אם אדם נשבע פעמיים נגד עד אחד יכולים העדים לפסלו לשבועה, ומביא לכך הוכחה מהגמרא בסנהדרין, ששני עדים העידו על שתי גניבות שונות: "קמי דידי גנב קבא דחושלא... קמי דידי גנב קתא דבורטיא" ופסלוהו לעדות, ואומר היש"ש שזה אף שנשבע נגד העדים, והוא הדין בכל אדם שנשבע פעמיים נגד עד אחד שייפסל לכל הדעות.

נראה לי לדחות את דבריו וגם את הוכחתו. בסוגיה בסנהדרין העדים העידו על גניבה, שפוסלת אף ללא שבועה, ולכן נפסל אף שנשבע נגדם. אך כל אדם שנשבע, נניח, בהלוואה נגד עד אחד, על כך שכפר, אי אפשר לפסלו, שכן "הכופר במלוה כשר לעדות", ואחרי שנשבע הוא כבר נאמן נגד העד, ועל כך אי אפשר לפסלו.

באופן זה ניתן לדחות גם את ההוכחה מ"לידי אופן בריביתא" ששם המעשה עצמו פוסל. כמו כן, מהתוספות בבבא בתרא אין הוכחה שדעתו שתמיד אפשר לפסול את הנתבע אחר השבועה, כי שם מדובר בגול (אם כי מבעל הדין יש קצת הוכחה). אמנם ריב"א והרא"ש וסיעתם בוודאי סוברים שהוא הדין בכל שבועת עד אחד.

ממד של נאמנות בשבועה אפשר למצוא גם בדברי הר"ן על שאלת הגמרא "מנא לן שכל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין", ואלו דבריו –

דבמודה במקצת סלקא דעתך אמינא כיוון דממונא אית ליה גביה... אימא ישבע התובע וייטול, ובעד אחד נמי... ישבע התובע ותהיה שבועתו במקום עד ויטול כעל פי שנים עדים.²⁰

כלומר, הר"ן התייחס לשבועה כאל כלי ברור השווה בערכו לעדות.

בדברי הר"ן חוזר ומופיע עניין זה גם ביחס לשבועת הנוטלין, הר"ן²¹ כותב על התובע מחברו מאה, חמישים הלוואה וחמישים חבלה, ונשבע על חבלתו ונטל, שצריך הנתבע להישבע שבועת התורה על החמישים הלוואה. שהרי כשנשבע התובע על חבלתו אנן סהדי שהאמת אתו, והוי כרבי חייא קמייטא,²² כעדים על מקצת התביעה – והנתבע חייב שבועה. שוב רואים אנו שהר"ן מייחס לשבועה נאמנות.

2. תפיסה ללא עדים לאחר שבועה

בעניין תפיסה במיגו לאחר השבועה, יש להסתפק מה יהיה הדין לפי שיטת הרשב"א.

מצד אחד, נראה שתועיל תפיסה במיגו, כי גם אם השבועה ביררה את הספק, הרי גם מיגו הוא כלי ברור, ולא ברור אם מיגו הוא ראייה טובה יותר מן השבועה או ראייה פחותה ממנה.

מצד שני, נראה לומר שלא תועיל תפיסה, מכיוון ששבועה היא נאמנות עצמאית²³ שהתורה יצרה, מה שאינו נכון במיגו, שאינו בדיוק ראייה, אלא חלק ממערכת הטענות. והדעת נותנת שלא יוכל לתפוס,²⁴ אך עדיין יש להסתפק בדבר.

3. סיכום

שיטה זו, העולה מדברי הרשב"א, רואה את השבועה כנאמנות. ממילא עולה שלאחר שהנתבע נשבע הוא נאמן, ואי אפשר לפוסלו אלא על פי עדים. אם תפס התובע אחר השבועה – יש להסתפק, ונראה שהתפיסה לא תועיל.

20. ר"ן על הרי"ף שבועות, כה, ב ד"ה גמ'.

21. ר"ן על הרי"ף שבועות כ, ב.

22. על-פי רש"י ב"מ ג, א ד"ה דידיה הוא.

23. יש לדון מה יהיה הדין במיגו מול "כיר". לדוגמה, האב הכיר אחד מבניו בתור בכור, ובן אחר תפס בלי עדים וטען שהוא הבכור, ורוצה שנאמין לו במיגו שהיה אומר שכלל לא תפס, או שהחזיר. לא מצאתי לשאלה זו כל התייחסות בפוסקים.

24. דמות ראייה ניתן להביא מכך שנראה להלן ברא"ש שהסיבה שפוסק שתפיסה לאחר שבועה מועילה היא שלא קיימא לן כרב ולא כסברתו.

1. שבועה כפטור מחוסר ראיות

1. פסילת הנשבע על ידי התובע ועד אחד

עסקנו בפרק הקודם בפסילת הנתבע לאחר שנשבע, על ידי התובע והעד שהשביעו. ראינו שהרשב"א וסיעתו שוללים זאת מכול וכול, אך יש החולקים על דבריהם, ונביא אותם אחד לאחד.

אחד המקורות לכך הם דברי התוספות שמסבירים למה אין לאדם מיגו שיכול להכחיש עד אחד ולהישבע –

דלא הוי חציף למימר לא חטפי להכחיש את העד, או משום שירא שלא יפסלוהו לעדות העד ובעל הנסכא כדאמר בזה בורר (סנהדרין כה,א), דבעל דין מהימן לומר לדידי אוזפן בריביתא.²⁵

וכדבריהם כותבים גם הריב"א, רבנו יקר ורבנו ברוך, וכן מובא בשמם במרדכי –

הוא הדין דנגזל מצטרף עם אחד להעיד על הגזלן שהוא פסול לעדות... ומצאתי משם ריב"א שפסק שהוא הדין הנשבע להכחיש העד אף על פי שפטר עצמו בשבועתו, שהרי בעל דינו והעד אומר ששקר שבועתו... ומכאן פסק רבינו יקר מי שתבעוהו שניים לדין... ונשבע להם דיכולין להעיד ולפוסלו, וכן פסק רבינו ברוך בספר החכמה.²⁶

כך כתב גם הרא"ש –

ששאלת על הנשבע להכחיש העד... שהעד ובעל דין מצטרפין יחד לפוסלו... אבל כשיעידו שניהם בפני בית דין ויאמרו אנו מעידין... שעבר על שבועתו, מאז... הוא נפסל.²⁷

יש לשאול, לפי דברי הראשונים שהובאו, מהי משמעותה של השבועה על פי רב נחמן? אם אין היא מעניקה נאמנות ולא תשלום, אז מהי משמעותה?

2. תפיסה במיגו לאחר שבועה

המפתח להבנת הדברים נמצא, לדעתי, בדברי הרא"ש במקום אחר, שדן במקרה שנדון לעיל: לאחר שראובן נשבע לשמעון על ממון מסוים ונפטר, תפס שמעון את ממונו של ראובן ללא עדים, וטוען שראובן נשבע לשקר, האם נאמן במיגו שהיה אומר שלא תפס כלל. וזו תשובת הרא"ש²⁸ –

25. תוספות בבא בתרא לד, א ד"ה הוי.

26. מרדכי סנהדרין, תרצג.

27. שו"ת הרא"ש יא, ב.

28. כדברי הרא"ש בתשובה מדויק גם מדבריו בהלכות (רא"ש ב"מ ב, ט) בסוגיית "ראה סלע שנפל משניים" ולשונו שם: "אמר רבא ראה סלע שנפל משניים חייב להחזיר. מאי טעמא? ההוא דנפל מיניה לא מייאש,

הדין עם שמעון (=התופס) דלא קיימא לן כרב... אלא כרב נחמן דפליג עליה התם וסבר דלא קנה הממון בשבועתו... וכי היכי דאם הביא עדים מוציא ממנו, הכי נמי אם בא לידו ממון ממנו יכול לתפוס בשביל ממון שנשבע לו עליו, דכיוון שלא קנאו בשבועתו עדיין חייב לו בדיני שמים, אלא שאין יכול להוציא ממנו בדיני אדם...²⁹

כלומר, לא ניתן להוציא מידי התופס. כך כתב גם בעל התרומות –

ויש לברר, נתבע שנשבע בבית דין על טענת התובע ולא באו עדים להכחישו, אך אחר זמן תפס התובע ממון משל הנתבע וליכא עדים וראה, וכשתבעו בתפיסתו השיבו שמאותה תביעה שתבעו... עליה אני תופסו ושברי לי שחייב לי... ושבועתו לא היתה אמת וזה משיבו... כבר יצאתי מבית דין זכאי ותפיסתך שלא כדין היא. ועל זה הסכימו בעלי הוראה דכיוון דשבועה אינה קונה ממון מהניא ליה תפיסתו.³⁰

מדבריהם עולה, שרב נחמן חולק על רב מכול וכול, בסברה ובדין, ושבועה אינה משמשת לא כתשלום ולא כהוכחה. ניתן לראות זאת בדברי בעל התרומות במקום אחר –

לית הלכתא כוותיה (=דרב) דהא... אמר ליה רמי בר חמא לרב נחמן מכדי הא דרב לא סבירא לך, משכוני נפשך אדרב למה לך. פירוש, הלא אין סברתך כסברתו.³¹

ניתן, אם כן, להסיק כמה מסקנות:

א. רב נחמן חולק על רב גם בדין וגם בסברה.

ב. שבועה איננה תשלום, והראיה – תפיסה מועילה לאחריה.

ג. שבועה איננה הוכחה, והראיה – בעל הדין והעד יכולים לפוסלו לאחר שנשבע.

מהי, אם כן, השבועה לפי הרא"ש?

נראה, שהשבועה היא פטור מחוסר ראיות, כלומר, השבועה פוטרת את הנתבע, אבל אין פירוש הדבר שאנחנו מאמינים לו יותר בגלל זה. הנחת היסוד היא שלתובע אין ראיות מספיקות כנגד הנתבע, ורק סירובו של הנתבע להישבע יהווה ראיה שהוא חייב. כאשר הנתבע נשבע, הוא נשאר פטור כשהיה, מהעדר ראיה של התובע.

לפי זה ניתן להבין את שני הדינים שהובאו, דהיינו: פסילת הנשבע והתפיסה שמועילה לאחר שנשבע, מכיוון שכל מה שקרה על ידי השבועה הוא, שהנתבע לא סירב להישבע ולכן לא חייב את עצמו.

מימר אמר איניש אחרינא לא הוה בהדאי... והיום או למחר יתפוס משלו אף אם יישבע לו... אפילו הכי אם יתפוס משלו לא יחזירנו".

29. שו"ת הרא"ש ח, ה.

30. ספר התרומות י, א, ד.

31. שם שם, שם, א.

3. סיכום

שיטת הרא"ש היא שהשבועה היא פטור מחוסר ראיות, ולכן אפשר לפסול את הנתבע על סמך ההוכחות שהיו עוד קודם שנשבע (העד ובעל הדין), וכן אם תפס התובע וטען שהנתבע שיקר בשבועתו, ויש לתובע מיגו – נאמן ואין מוציאים ממנו.

ז. שיטת השולחן ערוך

לאחר שסקרנו את שיטות הראשונים השונות על משמעות השבועה, נבדוק מהי דעתו של רבי יוסף קארו, בעל השולחן ערוך.

1. תפיסה ללא עדים לאחר שבועה

כתב השולחן ערוך –

אף על פי שנשבע הנתבע ונפטר על פי בית דין, אם תפס התובע אחר כך משלו בלא עדים וטוען... שלא נשבע לו באמת, הדין עם התופס ונאמן במיגו שלא תפסתי משלך.³²

בעניין זה פסק המחבר כרא"ש.

גם בעניין פסילת הנתבע אחר שנשבע, פסק השו"ע כדעת הרא"ש –

יש אומרים שהנשבע להכחיש העד, העד ואותו שנשבע לו מצטרפים להעיד עליו לפוסלו.³³

אם נכונה הנחתנו, ששיטת הרא"ש היא שבועה מהווה פטור מחוסר ראיות, ולא נאמנות או תשלום, הרי שזו היא גם שיטת המחבר.^{34, 35}

להלן נראה קשיים בפסקים שונים של המחבר, ונבדוק אם אפשר לתרצם על פי הנחה זו.

2. כופר בכול שחזר בו והודה במקצת

בטור מובא –

כתב רב אלפס בתשובה: נשבע היסת ואחר כך הודה מעצמו במקצת הוה ליה

32. שולחן ערוך חו"מ פז, ל.

33. שם, לד, כז.

34. נייטכן שישנו הבדל בין הרא"ש והשו"ע. הרא"ש סובר שלאחר השבועה נשאר הנתבע פטור כשהיה, לעומתו, דעת השו"ע היא שהשבועה יוצרת ספק. הראיה לשיטת השו"ע היא, שהשולחן ערוך (צ, י; רצח, א) פוסק כדעת הרמב"ם, שגם נתבע שלא היה אמור לדעת – חייב לשלם, משמע, שחיוב שבועה הוא חיוב ממון – הערת ערוך, ע"ר.]

35. יש לעיין, אם לשיטה זו שהשבועה היא פטור, ייתכנו מקרים שבהם השבועה תהיה תשלום או נאמנות, כרב. עיין בזה בגליון רעק"א (שולחן ערוך חו"מ פז, ל), שהביא מחלוקת בין שו"ת מקור ברוך (סימן כב) לבין שו"ת צמח צדק (ז) שדנים במקרה שהנתבע אמר לתובע 'רצונך הישבע וטול' ונשבע ונטל, ואחר כך תפס הנתבע בלי עדים וטען שהתובע נשבע לשקר, האם פה מודים כולם לרב והתפיסה לא תועיל, או שגם בכזה מקרה הדין שווה והתפיסה תועיל.

חשוד, ופרע מאי דאודי ושכנגדו נשבע ונוטל, ותמהו על דבריו, איך ייחשד על פי עצמו. ורב שרירא גאון כתב, כי אודי מדעתיה אם על דרך תשובה הודה... נפטר מהשאר. ואם הודה שלא על דרך תשובה, נשבע על השאר שאינו נפסל לשבועה על פי עצמו.³⁶

כלומר, אדם שתבעוהו וכפר בכול, ונשבע היסת כדינו ונפטר, ואחר כך הודה שבאמת היה חייב מקצת ושבועתו הייתה שבועת שקר. רב שרירא חילק בדינו, וכתב שאם הודאתו הייתה דרך תשובה³⁷ אינו צריך שבועה נוספת על החמישים שכפר. אך אם הודה שלא על דרך תשובה, מלבד תשלום החמישים שהודה, עליו להישבע פעם נוספת על החמישים האחרים. על כך העיר הבית יוסף –

ורבינו ירוחם כתב דברי רב שרירא לבד. ולשון נשבע על השאר אינו נוח לי. וצריך לדחוק ולפרש דהכי קאמר: ומועיל לו שבועתו שנשבע קודם לכן על השאר.³⁸

כלומר, לבית יוסף היה קשה על דברי רב שרירא, מדוע בהודה שלא בדרך תשובה צריך להישבע פעם נוספת, הלא כבר נשבע פעם אחת? ומתרץ בדוחק, שבאמת זוהי כוונת רב שרירא, שנפטר בשבועתו הראשונה ואין צריך להישבע פעם נוספת. כך נפסק גם בשולחן ערוך –

נשבע היסת ואחר כך הודה מעצמו במקצת. אם דרך תשובה הודה... נפטר מהשאר, ואם הודה שלא על דרך תשובה אינו נפסל לשבועה על פי עצמו.³⁹ אבל אינו צריך להישבע פעם נוספת לפי פסק המחבר, כפי מסקנתו בבית יוסף.

3. קשיים בפסיקת השו"ע

על פסיקת השו"ע הקשו הסמ"ע⁴⁰ והש"ך,⁴¹ מדוע אינו צריך להישבע פעם נוספת, הרי שבועתו הראשונה בשקר הייתה!

בעקבות שאלה זו דוחים אחרונים אלה את דבריו, ופוסקים כפשט דברי רב שרירא, שאם הודה שלא על דרך תשובה צריך להישבע פעם נוספת.

קצות החושן יישב את דברי השולחן ערוך –

דאין צריך שבועה אחרת. וראיה מהא דאיתא בפרק הגזול... הטוען טענת אבידה בפקדון ונשבע, וחזר וטען טענת גניבה ונשבע ובאו עדים – פטור, הואיל ויצא ידי

36. טור חו"מ פז, מג.

37. עיין שם בגר"א שמביא מקור לנאמנות מיוחדת לדרך תשובה, מהסוגיה בחולין (נא,א) שם מובא שאם גולן מחזיר נאמן גם לומר שלא ריסק את הבהמה, למרות שבדרך כלל לא נאמן, כי עושה תשובה.

38. בית יוסף פז, מג.

39. שולחן ערוך חו"מ פז, כח.

40. סמ"ע שם, פח.

41. ש"ך שם, סז.

בעלים בשבועה ראשונה. וכתבו התוספות, דאף על גב שהודה שלשקר נשבע, אין חייב מן הדין להישבע פעם שנית... דאי בעי אמר באמת נשבעתי והיה פטור. ומוכח מזה דאפילו הודה דשבועתו הראשונה לשקר אין צריך להישבע פעם אחרת.⁴²

כלומר, בגמרא⁴³ נאמר, ששומר חינם שטען שהפיקדון אבד, ונשבע כדין, אחר כך טען ששיקר והחפץ באמת נגנב, ונשבע פעם נוספת, אחר כך באו עדים ששיקר והחפץ היה אצלו – פטור מכפל, מכיוון שכבר נפטר מן הבעלים בשבועה הראשונה. ומבארים התוספות:⁴⁴ היות והשומר היה יכול להישאר בטענתו הראשונה, פטור בפעם השנייה משבועה.

על כך הקשה קצות החושן, הלא סוף סוף שבועתו הראשונה הייתה לשקר, ומדוע לא יישבע פעם נוספת?

מכאן הוכיח קצות החושן שאפילו כשהשבועה הראשונה הייתה לשקר אין צריך להישבע עוד, ומספיקה לו שבועתו הראשונה שגם לפיה פטור מלשלם. ולפי זה מיושבים דברי המחבר, שאף שמודה ששבועתו הראשונה הייתה לשקר, פטור משבועה נוספת.

אך בעיון נוסף, דבריו של קצות החושן תמוהים. הרי יש הבדל משמעותי בין המקרה בגמרא למקרה שבו עסק השולחן ערוך. במקרה שבגמרא השקר אינו מתייחס לפטור עצמו, אלא רק לסיבת הפטור, שכן, בין בגנבה ובין באבדה שומר חינם פטור. ואילו במקרה של רב שרירא השקר הוא בגוף הממון!

ובמילים אחרות, בגמרא שבועת השקר היא שבועת ביטוי,⁴⁵ ואצלנו היא שבועת הדיינים. ואם כך, מה שייך להוכיח מאדם ששיקר בשבועת ביטוי, שהדין הוא ששבועת הדיינים שבה אינה נפסלת, על אדם ששיקר בשבועת הממון גופה, שלא תיפסל? לפני שנתרץ את דברי המחבר, נראה קושי נוסף, והפעם בדבריו של הגר"א.

ח. שיטת הגר"א

1. נשבע היסט ובא עד אחר

השולחן ערוך מביא את דברי תשובת הרי"ף, וזה לשונו –

42. קצות החושן פז, כז.

43. בבא קמא קז, ב.

44. שם ד"ה הואיל.

45. בגמרא (בבא מציעא לו, א; שבועות מט, ב) מופיעה דעתו של רבי אמי ש"כל שבועה שהדיינים משביעין אותה אין חייבין עליה משום שבועת ביטוי". אנו אמנם פוסקים שלא כדעה זו, אך ניתן להביא ממנה חיוק לטענתנו כנגד דברי קצות החושן, שרואים שבשבועת ממון ישנה חשיבות מועטת לעובדות כפי שהיו, וחשיבות רבה יותר לשאלה הממונית – האם הנשבע באמת פטור מלשלם או לא. וגם להלכה שיש לשבועת הדיינים גם אלמנט של ביטוי, אין הדבר אמור להרע את החלק הממוני של השבועה.

כפר הכל ונשבע היסת בלא נקיטת חפץ, ואחר כך חזר והביא עד אחד, חוזר ונשבע שבועה דאורייתא בנקיטת חפץ.⁴⁶

כלומר, אדם שנשבע על ממון מסויים שבועה דרבנן, ואחר כך נתחייב על אותו הממון עצמו שבועה דאורייתא, חייב לחזור ולהישבע, ואינו יכול לטעון שכבר נשבע, שהרי שבועתו הראשונה לא הייתה בנקיטת חפץ.

2. נשבע והוכח שהוא חשוד

במקום אחר, פסק השו"ע את דברי הרמב"ם –

מי שנתחייב שבועה... ונשבע ונטל או נשבע ונפטר, ואחר כך באו עליו עדים שהוא חשוד, אין שבועתו שנשבע כלום ויש לבעל דינו להוציא.⁴⁷

3. מקור לדברי הראשונים

הגר"א הביא מקור לשני חידושים אלה,⁴⁸ מסוגיית "ההוא רעיא" –

ההוא רעיא דהווי מסרי ליה כל יומא חיותא בטהדי. יומא חדא מסרו ליה בלא טהדי, לסוף אמר להו לא היו דברים מעולם. אתו טהדי, אסהידו ביה דאכל תרתי מינייהו. אמר רבי זירא: אם איתא לדרבי חייא משתבע אשאר. אמר ליה אביי: אם איתא משתבע? והא גזלן הוא! אמר ליה: שכנגדו קאמינא. השתא נמי, דליתא לדרבי חייא, נחייביה מדרבי נחמן, דתנן, מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי פטור. ואמר רב נחמן: משביעין אותו שבועת היסת! דרב נחמן תקנתא היא, ותקנתא לתקנתא לא עבדינן. ותיפוק ליה דהוה ליה רועה, ואמר רב יהודה, סתם רועה פסול! לא קשיא, הא דידיה הא דאחרני.⁴⁹

כלומר מדובר ברועה שטען שלא קיבל את הכבשים, ובאו עדים שאכל שתיים מהן. רבי זירא אמר, שאילו הייתה ההלכה כרבי חייא, שעדים במקצת מחייבים שבועה, היה נשבע על השאר. על כך הקשה אביי, שזה לא ייתכן, שהרי הוא גזל, וגזלן פסול לשבועה. רבי זירא השיב שכוונתו הייתה, שהתובע יישבע וייטול. מקשה הגמרא, שאף ללא דברי רבי חייא היה מתחייב בשבועת היסת, ושכנגדו יישבע וייטול, ומתרצת, שאין דין שכנגדו בשבועת היסת.

46. שולחן ערוך חו"מ פו, יד.

47. שולחן ערוך חו"מ צב, יג.

48. יש להעיר, שהרי"ף (שבועות יח, א) עצמו מביא כמקור לדבריו את הגמרא (שבועות לח, ב) "האי דיינא דאשבע בה... נעשה כטועה בדבר משנה וחוזר", וכן גם כשנשבע בלי נקיטת חפץ לא יצא ידי שבועה בנקיטת חפץ. מקורו של הרמב"ם הוא מתשובת הרי"ף (סימן פה), שם לא מצויין מקור ששבועת החשוד פסולה בדיעבד.

49. בבא מציעא ה, א-ה, ב.

ואז מוסיפה הגמרא ומקשה, מדוע שאלנו שייפסל לשבועה מדין גולן מפני שאכל מהכבשים, הרי גם ללא אכילה פסול מדין רועה? הגמרא תירצה שרועה לאחרים כשר. מקשה הגר"א⁵⁰ על שאלתה האחרונה של הגמרא: מה קשה, הלא רועה פסול מדרבנן, ואילו גולן פסול מדאורייתא, ואם כן מה קשה בכך שהגמרא השתמשה בסיבה החזקה יותר לפוסלו?

לכן, משנה הגר"א את הגרסה בגמרא, במקום: "לסוף אמר להו לא-היודברים-מעולם, אתו סהדי", הגר"א גורס: "אמר להו לא-היודברים-מעולם, לטוף אתו סהדי". ופירוש הדברים, שמדובר במקרה שנשבע היסט, ואחר כך באו עדים.

לפי זה ברורה קושיית הגמרא "ותיפוק ליה דהוי ליה רועה": הגמרא מקשה מדוע השבענו אותו מלכתחילה, גם לפני שהוכח שגול, הלא הוא פסול מדין רועה. לפי פירוש זה בגמרא, מוכיח הגר"א את שני החידושים, גם של הרי"ף וגם של הרמב"ם.

מהרישא של הגמרא, "אם איתא לדרכי חייא משתבע" מדוע יישבע, הלא כבר נשבע היסט! מכאן מוכיח הגר"א שאם נשבע שבועת היסט ואחר כך מתחייב שבועה דאורייתא, חייב שבועה נוספת, כחידושו של הרי"ף.

על הסיפא, "השתא נמי ניחייביה מדרב נחמן" יש לשאול מדוע, הלא כבר נשבע שבועת היסט! אלא מכאן, שמי שנשבע ואחר כך הוכח שבזמן השבועה היה חשוד, שבועתו בטלה למפרע, כדברי הרמב"ם.

4. הקושי בדברי הגר"א

דברי הגר"א צריכים עיון גדול, שהרי במקרה של הרועה, לא זו בלבד שהוא התחייב בשבועה דאורייתא, ושהוכח שהיה חשוד, אלא גם הוכח דבר מהותי הרבה יותר – ששבועתו הראשונה הייתה לשקר, שהרי נשבע שלא לקח כלום והתברר שאכל שתיים מהבהמות. ואם כן תמוהה הוכחתו של הגר"א. שהרי ייתכן שמי שנשבע שבועה דרבנן פטור אף אם אחר כך יתחייב בשבועה דאורייתא, אך בההוא רעיא יהיה חייב, כי שבועתו הראשונה הייתה לשקר, וממילא אין הוכחה לדברי הרי"ף.

וכן לדברי הרמב"ם אין הוכחה, שכן ייתכן שכאשר אדם נשבע ואחר כך הוכח שבזמן השבועה היה חשוד – מקבלים בדיעבד את שבועתו, אך בההוא רעיא לא, כי נשבע לשקר!

5. יישוב הקושיות על פי שיטת הרא"ש

גם מהגר"א וגם מדברי המחבר רואים, שהם מתייחסים לשבועה שחציה שקר כשבועה תקינה לחלוטין לגבי החצי השני. הדבר קשה להבנה, אם נאמר שהשבועה היא בירור⁵¹

50. ביאור הגר"א ח"מ פז, מו.

51. אם השבועה היא נאמנות, פשוט שכשם שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (איננו מביאים פה מהמקרה שחלק מהעדים פסולים, אלא שחלק מהעדות נפסלה, עיין בבבא קמא עב,ב) כך נאמר גם לגבי

מכל סוג שהוא. גם אם השבועה היא כתשלום, הרי ראינו שצריך להתקיים בה התנאי שתהא "שבועת אמת ומקוימת", וקשה יהיה לומר ששבועה שהוכח שחציה שקר תועיל בתור תשלום.

לאור האמור לעיל בשיטת הרא"ש, שהשבועה היא פטור מחוסר ראיות, ואינה בירור, וכפי שהוכח לעיל, זו גם שיטת המחבר⁵² – אפשר בהחלט לומר, שהשבועה תקפה, כל עוד לא הוכח בבירור שאינה נכונה. ואף אם הוכח שחלק ממנה הוא שקר, הדבר אינו פוגם בחלק האחר. מכיוון ששבועה אינה פוטרת את הנשבע, אלא משאירה אותו פטור כשהיה.

ט. סיכום

ישנה מחלוקת בין רב לרב נחמן, לגבי אדם שנשבע ואחר כך באו עדים והעידו ששקר. רב סובר שפטור, שהרי כתוב "ולקח בעליו ולא ישלם", ואילו רב נחמן, שהלכה כמותו, סובר שחייב.

נחלקו הראשונים, במה חולק רב נחמן על רב, בדין או גם בסברה. ממחלוקת זו עלות גם שלוש שיטות בהבנת משמעותה של השבועה:

שיטת השערי שבועות

חיוב השבועה הוא חיוב ממון, והשבועה מהווה תשלום, לכן טען רב שאף שלאחר שנשבע העידו עדים ששקר, אינו צריך לשלם. ואף רב נחמן שחלק עליו בדין זה, מסכים ששבועה מהווה תשלום ובלבד שתהא שבועת אמת ומקוימת. נפקא מינה כשתפס התובע לאחר שבועת הנתבע ויש לו מיגו, אין תפיסתו כלום, מאחר שכבר שילמו לו בשבועה. מהר"י מייגאש עולה שחיוב שבועה הוא חיוב הגוף, ושבועת הנתבע היא פירעון החיוב.

שיטת הרשב"א

השבועה יוצרת בירור, כלומר: כשהנתבע נשבע – בית הדין מאמין לו. לכן ברור שאם יבואו עדים ויכחישו את דבריו – בטלה שבועתו. זאת, בניגוד לדברי רב, שסובר שאף במקרה כזה פטור, או מכיוון ששבועה היא כתשלום, או מכיוון שהתובע מקבלה כנאמנות חזקה כשני עדים. לעומת זאת, לדעת רב נחמן שהלכה כמותו, השבועה יוצרת בירור לבית הדין. ומסיבה זו ברור שאין אפשרות לפסול אדם לשבועה על סמך נתונים שהיו ידועים לפני השבועה ולא היה בכוחם לפוסלו, ולכן אין בעל הדין והעד יכולים להעיד עליו שנשבע לשקר ולפוסלו.

שבועה. הוא הדין אם שבועה היא תשלום – אין התובע מקבל שבועה שחציה שקר כתשלום, ואין להאריך בזה.

52. דבר זה תואם גם את הבנתו של הגר"א, והדבר מוצא את ביטויו בדבריו של הגר"א (פו, קה) לגבי אדם שנשבע שפרע, ואחר כך הוציא המלווה שטר מקוים, שגובה אף שנשבע הלווה, ומסביר שם הגר"א: "שבועה אינה מעלה כלום, וכדברי בעל התרומות" ודבריו מוסברים היטב לשיטתנו.

שיטת הרא"ש, השו"ע והגר"א

השבועה היא פטור מחוסר ראיות, ורב נחמן חולק על רב מכול וכול, על סברתו ועל חידושו. השבועה איננה תשלום וגם איננה יוצרת בירור, ולכן תפיסת התובע לאחר שנשבע הנתבע יכולה להועיל אם יש לו מיגו, שהרי הנתבע לא בירר כלום וגם לא שילם בשבועתו. וכן אפשר לפסול את הנשבע על סמך בעל הדין והעד שחייב שבועה, שהרי הנשבע לא בירר כלום, וממילא יכולים הם להעיד עליו שנשבע לשקר.

נפקא מינה נוספת לשיטה זו היא, ששבועה שחלקה הוכח כשקר – מועילה בחלקה השני, מכיוון שלא הובאו ראיות חדשות שיחייבו את הנתבע באותו חלק.

